

HANNAH ARENDT

Hannah Arendt (1906 - 1975) este unul dintre cei mai importanți teoreticieni politici ai secolului XX. Dincolo de asta, de câteva discuții politice și polemici aprinde, veți vedea în film cel puțin două personaje fascinante: Hannah Arendt, independentă, capabilă să-și mențină părerea atunci când toată lumea se revoltă împotriva ei și să creadă, senină, că cel care a exterminat jumătate din poporul din care și ea face parte, poporul evreu, este un simplu birocrat – aproape nevinovat. Al doilea este Adolf Eichmann însuși – cel care a condus această operațiune de exterminare și care, la proces, pare un om simplu, calm, senin, cu o conștiință *aproape* curată. În ciuda ostilității aparente a subiectului, *Hannah Arendt* merită văzut, măcar de curiozitate și măcar pentru lecția de viață pe care o propune: susține-ți credințele, opiniile, indiferent de revolta pe care o stârnești. Fii tu însuși, orice ar fi!

Filmul - date generale:

Țara: Germania, Franța, Luxemburg

Anul: 2012

Regia: Margarethe von Trotta

Scenariul: Margarethe von Trotta, Pam Katz

Cu: Barbara Sukowa (Hannah Arendt), Axel Milberg (Heinrich Blücher), Janet McTeer (Mary McCarthy), Julia Jentsch (Lotte Köhler).

Synopsis:

Filmul se numește „*Hannah Arendt*”, deși el nu surprinde decât un episod din viața personajului principal omonim: procesul din Ierusalim la care ia parte. Este judecat Alfred Eichmann, comandantul deportărilor evreilor spre lagăre din Ungaria, Germania, Polonia, Franța. Culmea, Hannah, evreu de origine, ajunge să-l apere pe acest om, stârnind o revoltă feroce în rândul prietenilor, familiei, conaționalilor, etc., etc.

Cazul Adolf Eichmann

Adolf Eichmann (1906 - 1962) a fost locotenent-colonel în armata nazistă și unul dintre principalii organizatori ai Holocaustului – el s-a ocupat de partea logistică a deportării evreilor și de organizarea lagărelor de exterminare, primul care a aplicat „*Soluția finală a problemei evreiești în Europa*” - politica organizată de exterminare a evreilor. După cel de-al doilea război mondial, el a reușit să fugă în Italia și apoi în Argentina, dar după câțiva ani a fost descoperit, răpit și trimis în Israel. A fost judecat și condamnat pentru numeroase fapte, printre care crime

împotriva umanității și crime de război. A fost spâzurat în singurul caz de condamnare la o astfel de moarte în Israel.

Ceeeeeeee?

România a fost una dintre țările care au luptat asiduu pentru exterminarea evreilor, mai dur chiar decât Germania. În *Eichmann la Ierusalim*, Hannah Arendt susține că aici a fost primul loc în care evreii au fost declarați apatrizi. Eichmann a făcut presiuni pentru ca mareșalul Antonescu să renunțe sa stilul „dezordonat” de exterminare, dar acesta din urmă, după un acord incert, s-a răzgândit și a început să vândă evrei, construind o afacere bănoasă pentru cei care spijineau expedierea lor în Israel. Jumătate din evreii din România au fost uciși fără ca Germania să poată interveni - deși, aparent, a încercat.

Viata Hannei Arendt

Hannah Arendt a trăit tumultuos. S-a născut într-o familie de evrei germani și a studiat filosofie.

Martin Heidegger – unul dintre cei mai importanți filosofi existențialiști ai secolului XX, Opera lui principală, „Ființă și timp” / „Sein und Zeit” (1927) este esențială pentru fenomenologie (structura experienței în conștiință, în planul ideilor, nu ca acțiuni fizice).

După ce a trăit o frumoasă relație amoroasă cu Marin Heidegger, ea s-a căsătorit, pentru scurt timp, cu Günther Anders.

Günther Anders – filosof evreu, a dezvoltat o antropologie filosofică în era tehnologiei, a discutat despre efectele mass mediei asupra emoțiilor și eticii umane.

S-a dedicat studiului anti-semitismului până când a fost interogată de Gestapo. A fugit la Paris. Acolo, Hannah i-a ajut pe confracții evrei, motiv pentru care a fost închisă în lagărul de muncă pentru femei de la Gurs, în sudul Franței. În timpul celui de-al doilea război mondial, odată cu intrarea trupelor germane în Franța și începerea deportării evreilor, ea s-a recăsătorit și a reușit să fugă împreună cu al doilea soț al ei, poetul și filosoful Heinrich Blücher, în America, datorită lui Hiram Bingham IV (el a „produs” vize pentru cca. 2600 de evrei, pe care i-a ajutat să scape din Europa).

La New York, ea s-a implicat activ în comunitatea evreiască. A revenit în Germania și a făcut cercetare pentru Comisia de Reconstrucție Culturală Europeană a Evreilor. După al doilea Război Mondial, s-a implicat într-o organizație sionistă și a contribuit la trimiterea a numeroși copii evrei în Palestina.

Mișcarea sionistă reprezintă, de fapt, naționalismul evreiesc. Organizațiile afiliate consideră că evreii nu trebuie asimilați altor culturi și civilizații, ci trebuie să revină în patria lor, Israel.

În 1950, Hannah Arendt a devenit cetățean american. A predat în numeroase universități de prestigiu precum cea din Chicago, California, sau la Princeton. A fost prietenă bună cu scriitoarea și activista Mary McCarthy.

Principale lucrări

1. „Originile totalitarismului” – 1951
2. „Condiția umană” – 1958
3. „Eichmann în Ierusalim. Un raport asupra banalității răului” – 1963
4. „Gânduri despre politică și revoluție” - 1969

Temele filmului

1. Simțul datoriei

Jurământul pe care un om al armatei îl depune atunci când se angajează este sfânt. Cărțile de drept sugerează însă că ar trebui să existe o limită dincolo de care ordinele nu mai trebuie respectate: atunci când se primește comanda de a săvârși omoruri sau fapte care sunt evident în afara legii. Cum rămâne cu Eichmann, atunci? Îl credem că și-a îndeplinit datoria și atât? Că nu a acționat în concordanță cu gândurile și conștiința lui? Că este un simplu birocrat?

Discuție: Care este părerea voastră despre Adolf Eichmann? Împărtășiți revolta comunității evreiești, sau opinia lui Hannah Arendt?

Hannah Arendt susține că acest proces ar fi trebuit să fie o judecată dreaptă. Că ar fi trebuit să fie lupta argumentelor apărării și acuzației. În schimb, faptele acestui om au fost dezbătute în contextul istoric pe care le-au creat și în care au ființat – Germania în totalitarism, originile Holocaustului și dorința de a extermina o civilizație întreagă. Întrebarea care se impune aici poate fi, așadar, „cât este de capabil sistemul juridic actual pentru a se ocupa de acest tip special de crimă și de criminal, cu care s-a confruntat în repetate rânduri de la al Doilea Război Mondial încoace?” O crimă împotriva umanității se judecă într-un tribunal internațional. Comunitatea evreiască a considerat totul, însă, ca pe o luptă împotriva ei înseși, nu a rasei umane în general, deși, la bază, exact despre asta este vorba.

Curtea judecătorească supremă are o datorie: aceea de a media argumentele celor două părți, acuzare și apărare, într-un mod obiectiv. Ce se întâmplă însă dacă nu există legi pentru un anumit tip de fapte? Eichmann este, până la urmă, pretextul de a pune în discuție și a acuza antisemitismul – pentru o discriminare de acest fel trebuie însă inventate legi noi, eventual unele retroactive. Crimele de război, crimele împotriva umanității, exterminarea unor națiuni întregi au avut loc încă din Antichitate, așadar raportul Hannei Arendt devine doar o analiză a „măsurii în care instanța de la Ierusalim a reușit să răspundă cerințelor justiției”.

Discuție: Comentați, din informațiile disponibile pe ecran, desfășurarea procesului – reacțiile apărării, ale lui Eichmann și ale celor care îl acuză.

Experimentul Milgram:

La 3 luni după începutul procesului lui Eichmann, Stanley Milgram de la Universitatea din Yale a început să cerceteze problema supunerii față de o autoritate. Subiectul voluntar al experimentului devine „Profesorul”. El îi citește „Elevului” (aliat) perechi de cuvinte pe care acesta trebuie să le reproducă. Dacă răspunsurile sunt greșite, Profesorul îi administrează Elevului șocuri electrice tot mai puternice. De fapt, șocurile nu există, intensitatea voltajului este înregistrată separat și reprodusă în situația experimentală. Elevul, despre care Profesorul știe că are probleme cu inima, se comportă ca și când ar suporta o durere tot mai puternică. **Concluziile** au fost, cu slabe variațiuni în funcție de zona geografică și de condiția socială a subiecților aleși, că oamenii de rând pot face un rău extrem celor din jur, dacă o figură autoritară le comandă astfel – *„Chiar și atunci când efectele distructive ale muncii lor devin evidente, atunci când li se cere să continue să facă acțiuni incompatibile cu standardele cunoscute de moralitate, puțini sunt cei care rezistă în fața autorității”*. Astfel, într-o situație de criză, omul obișnuit va lăsa responsabilitatea deciziei în seama celor superiori lui pe scara ierarhică – iată *teoria conformismului*. Mai mult decât atât, atunci când omul obișnuit se percepe ca o unealtă într-un proces, el nu se mai simte responsabil pentru faptele sale și poate face lucruri de o cruzime absurdă.

Discutați despre concluziile acestui experiment. Vi se pare că el explică unele violențe pe care le observați în jur?

Cât de important este pentru voi liberul arbitru? Vă mențineți părerea chiar dacă prietenii voștri nu o împărtășesc?

În cartea despre acest proces faimos, Hannah Arent dezvoltă ideea de birocrat pe care o dezbate și în film: *„Natura birocrăției [este] de a face din oameni simpli funcționari, simple rotițe în mecanismul administrativ, dezumanizându-i.”*

Explicați birocrăția așa cum o observați în situații comune din viața voastră.

Concluzionând, *„faptul că o asemenea rupere de realitate și o asemenea inconștiență pot face mai mult rău decât toate instinctele rele luate la un loc și care, probabil, sunt interesante ființelor umane – aceasta a fost lecția care putea fi învățată la Ierusalim.”*

2. Libertatea de exprimare

Se presupune că, într-o societate civilizată, libertatea de exprimare a opiniei este un drept fundamental. Asta a făcut și Hannah Arendt: a documentat bine procesul lui Adolf Eichmann și și-a exprimat apoi opinia despre el. Urmarea acestei cugetări libere a fost respingerea autoarei de societatea din jur: prieteni, colegi profesori, conaționali, cititori de rând ai revistei *New Yorker*. Răsunetul cărții ei, finalizată în 1963, campania de respingere și controversese pe care le-a stârnit au ajuns în Europa, aparent, chiar înainte de textul propriu-zis.

Constituția României – Capitolul II: Drepturile și libertățile fundamentale – Art. 30

(1) Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.

Discuție: Ce părere aveți despre Hannah Arendt înainte și după ce intră în conflict cu cei din jur?

Putem vorbi, acum, despre responsabilitatea și responsabilizarea celui care comunică mesajul prin cuvântul scris. Se poate face o diferență între situația în care un om obișnuit își exprimă o părere situată în dezacord față de cea a grupului din care face parte și cazul Hannah Arendt sau al altor autori care ajung într-un context similar. Măsura în care oamenii sunt revoltați de o părere depinde de faima celui care o exprimă. Atunci, și tăria de caracter a acestui *autor* trebuie să fie aproape proporțională, pentru că numărul celor care se vor răzvrăti va fi mai mare, pe măsura „mondenității” lui.

Discuție: Credeți că, în public, un om trebuie să fie mai responsabil pentru ceea ce spune decât într-un context obișnuit de viață?

Constituția României – Capitolul II: Drepturile și libertățile fundamentale – Art. 30

(8) Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștință publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de televiziune, în condițiile legii. Delictelor de presă se stabilesc prin lege.

Observăm că redactorii de la *New Yorker* nu sunt într-un totu de acord cu Hannah Arendt. Totuși, ei aleg să publice textul integral, așa cum l-au primit – poate și din cauza vehemenței cu care ea își susține punctul de vedere.

Discuție: Credeți că atitudinea corectă a unei publicații este să cenzureze, din paginile ei, elementele cu care redacția sau politica publicației nu este de acord?

3. Prietenia

Am văzut cum prietenii i-au întors spatele celei care a îndrăzit să-i ia apărarea exterminatorului comunității lor și a ei. Prietenia adevărată ar trebui însă să se manifeste în ciuda acestor diferențe de opinii, chiar și în situații sensibile precum cea expusă aici.

Discuție: Credeți că opiniile divergente pot să destrame o prietenie adevărată? De ce?

4. Statutul de profesor

Observăm felul în care atât Hannah, cât și soțul ei și Mary McCarthy se dedică studenților lor. Hannah are o relație strânsă cu studenții ei – își deschide sufletul în fața lor, le povestește despre experiențele din viața ei care sunt relevante pentru procesul de învățământ, le vorbește dedicat despre subiecte care o pasionează. Nu suportă gândul că nu merge la cursuri. Un stil asemănător apare și la cei apropiați ei, din mediul academic.

Discutați despre profesorul ideal, din punctul vostru de vedere.

Câteva date istorice...

TOTALITARISMUL

Totalitarismul este un regim politic în care puterea aparține statului, în mod absolut. Astfel, partidul aflat la putere are dreptul să-și controleze cetățenii, chiar și în viața lor particulară sau în intimitate. La baza conceptului se află o *ideologie* care conduce activitățile, ideile, presa, devenind adevărul absolut al statului care îl adoptă.

Comunismul – totalitarismul de extremă stângă, presupune că toți cetățenii sunt egali; nu există proprietate privată sau clase sociale, toate bunurile aparțin statului. Principiul de bază se poate rezuma în „*De la fiecare după posibilități, fiecăruia după necesități*”.

Nazismul (național-socialismul german)– totalitarismul de extremă dreaptă, susține că cetățenii unei țări trebuie să aparțină aceleiași rase – rasei pure (de aici, Holocaustul), subordonate puterii militare. Supraviețuirea este doar pentru cei adaptabili. Adolf Hitler este cel care a implementat acest sistem în Germania (1933 - 1945), lucrarea de bază este cartea lui, „*Lupta mea*” / „*Mein Kampf*”, iar simbolul, svastica (interzisă, acum, în Germania).

Fascismul –ideologie apărută în timpul primului război mondial, *ultra-naționalistă*, presupune crearea unui „om nou”, a unei elite care să reprezinte o identitate colectivă, pregătită pentru lupte și violențe pentru a construi o națiune puternică. Militarismul înseamnă transformare pozitivă în societate.

Bibliografie:

Eichmann la Ierusalim. Un raport asupra banalității răului de Hannah Arendt, Ed. Humanitas, București, 1997.

Matgarethe von Trotta

Margarethe von Trotta este una dintre cele mai prolifiche cineaste feministe de după Al doilea Război Mondial și un membru important al Noului Cinema German.

Noul Cinema German este o mișcare artistică a anilor '60-'80. Noua generație de regizori (Rainer Fassbinder, Alexander Kluge, Volker Schlöndorf, Werner Herzog, Wim Wenders, Margarethe von Trotta) a fost influențată de Noile Valuri Cinematografice (francez, englez, neorealismul italian), curente care au schimbat stilul de a face și de a vedea filme în Europa modernă. Manifestul de la Oberhausen, semnat la 28 februarie 1962, susținea că „*Vechiul cinema e mort. Credem în cel nou!*” Astfel, regizorii au contribuit la evoluția cinematografului german, au lucrat cu bugete mici, luptând pentru valoarea artistică a filmului în detrimentul celei comerciale. Deși nu s-au bucurat de un imens succes în rândul publicului autohton, ei au avut vizibilitate internațională prin filme precum *Toba de tinichea* sau *Onoarea pierdută a Katharinei Blum* (realizate de Schlöndorf și Margarethe von Trotta), câștigătoare a premiului Oscar pentru cel mai bun film străin.

Înainte de a regiza filme independent, Margarethe von Trotta a colaborat cu soțul ei, Volker Schlöndorf. Ea – pasionată de stilul actoricesc și de constrângerile femeilor într-o lume condusă de bărbați, el – de mecanica și de tehnica cinematografică. Această complementaritate a produs filme de renume internațional – *Îmbogățirea subită a oamenilor săraci din Kornbach* (1971), *Onoarea pierdută a Katharinei Blum*, etc.

Seria filmelor „Surori”, o trilogie neintenționată (*Surori sau echilibrul fericirii* – 1979, *Marianne și Julianne* – 1981, *Paura e amore* – 1988), a propus personaje feminine care, deși fac parte din societăți tradiționale, resping poziția pe care o au în societate și înceacă să se emancipeze. Tema împlinirii și cea a relației surorilor într-o lume care se destramă o plasează pe von Trotta în contextul Noului Cinema German ca reprezentantă convinsă a feminismului.

LECȚIE DE CINEMA

Cromatică în film

Ceea ce vedem pe ecran, aspectul vizual care susține povestea reprezintă viziunea regizorală asupra unui proiect cinematografic. Scenariul este scheletul filmului, textul care descrie acțiunea și dialogurile. El dă tonul poveștii, dar regizorul este acela care vizualizează totul într-un anumit fel. E ca și cum membrii unui grup ar citi același text, dar fiecare l-ar „vedea” în moduri diferite.

Pentru *Hannah Arendt*, Margarethe von Trotta a imaginat o lume înecată în culori pastelate, nuanțe de maro. Observăm însă că flashback-urile, amintirile ei din perioada studenției sunt prezentate în culori mai vii, figurile și hainele personajelor au numeroase elemente de contrast – pentru Hannah, așadar, vremurile acelea sunt încă „vii”, mai mult, poate, decât cele din prezent. Materialul de arhivă – imaginea lui Eichmann, dialogul pe care îl susține, acuzațiile care i se aduc în alb-negru – este real, cel înregistrat atunci, în timpul procesului, și este marcat ca atare prin imaginea bicoloră care amintește de anii trecuți ai cinematografului și industriei vizuale.

Astfel, prin alegerea culorilor și a nuanțelor dominante pentru povestea de pe ecran, regizorul dă tonul atmosferei, a stării pe care vrea să o construiască. Există, de altfel, o întregă

teorie legată de culori. Cum că, de exemplu, roșul semnifică pasiune, impulsivitate, război, dragoste. Sau verdele – odihnă, inovație, galbenul – gelozie, energie, optimism, albastrul – liniște, calm, romantic. Folosirea unor culori sau a altora influențează modul în care publicul percepe spectacolul de pe ecran.

Text de Ana Răduleț